

Юлія Суховець

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ПІЗНАННЯ ФОРМАЛЬНО-СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРИСЛІВНИКОВИХ ЕКВІВАЛЕНТІВ СЛОВА

Представлено найпотужніші моделі прислівникових еквівалентів слова сучасної української мови з віялоподібним розщепленням на першому кроці формування структури, які розкривають формально-структурну організацію зазначених одиниць. Побудовані моделі дозволяють зробити висновок, що еквіваленти слова, зокрема прислівникові, не випадкові, а системне явище української мови.

Ключові слова: еквіваленти слова, прислівникові еквіваленти слова, лінгвістична модель, моделювання, форма вираження мовної одиниці.

The most powerful models of adverbial equivalents of the word of the modern Ukrainian language with a fan-shaped extension at the first step of structure formation, which reveal the formal-structural organization of these units, are presented. The constructed models allow us to conclude that equivalents of the word, especially adverbial ones, are not casual, but a systemic phenomenon of the Ukrainian language.

Keywords: equivalents of the word, adverbial equivalents of the word, linguistic model, modeling, form of expression of a language unit.

Одним із найбільш ефективних способів уточнення вихідних уявлень про системні зв'язки у мові, поглиблення знань про структурну організацію та породжувальну силу мови є упорядкування її елементів шляхом створення моделей.

Можливість побудувати модель певного явища «доводить його вагу у мові, адже в поодиноких, випадкових мовних фактах неможливо вирізнити ознаки релевантні, визначальні для їх будови та функціонування, а отже, виявити й відтворити у моделі спосіб їх організації, їх структуру» [1, с. 6].

Під час вивчення синтагматичних властивостей прислівникових еквівалентів слова, зокрема утворених шляхом об'єднання прийменника з іменником, виявляється, що в процесі перетворення таких сполучень на інший мовний знак встановлюються чітко окреслені закономірності. Так, початковим компонентом є завжди прийменник, а наступним – іменник у формі певного непрямого відмінка, до того ж прийменник керує іменником, вимагає від нього певного відмінка. Порівняйте: *без міри, без причини, без тям* (родовий), *в (у) ряд, в (у) такт, в унісон* (знахідний), *з азартом, з виляском, з гумором* (орудний), *на бігу, на льоту, на скаку* (місцевий).

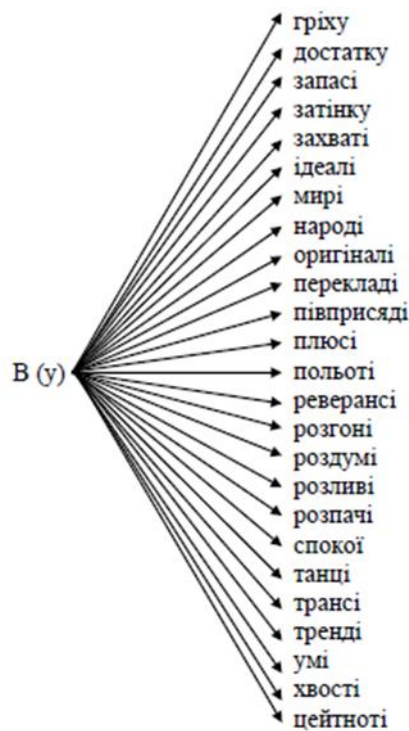
Згідно з Р. Рогожніковою, «еквіваленти слова являють собою зв'язані сполуки, що характеризуються стійкістю, єдністю значення, переважно постійною, незмінною формою. У потоці мовлення еквіваленти слова становлять цілісну одиницю й стосовно наголосу, зазвичай вони мають один основний наголос» [4, с. 5].

Характерні ознаки еквівалентів слова: 1) співвіднесеність із певною частиною мови (прислівником, прийменником, часткою, вигукком, сполучником); 2) нарізнооформленість; 3) постійний склад компонентів, здебільшого неповнозначного й повнозначного, подеколи неповнозначного й неповнозначного; 4) переважно однонаголошеність; 5) безобразність; 6) семантичні зрушення повнозначного слова; 7) здатність утворюватися за певними моделями.

Прислівниковими еквівалентами слова варто вважати такі нарізнооформлені сполуки, які виконують функцію власне прислівника – вираження динамічної дієслівної або статичної прикметникової ознаки.

Найпотужніші моделі прислівникових еквівалентів слова сучасної української мови з віялоподібним розщепленням на першому кроці формування структури (за А. Лучик [2]) утворюють поєднання початкового компонента *в* (*у*) та елементів розщеплення у формі місцевого відмінка однини іменників чоловічого і жіночого роду. Такими є обидві двадцятишестикомпонентні моделі із двадцятип'ятикомпонентним розщепленням:

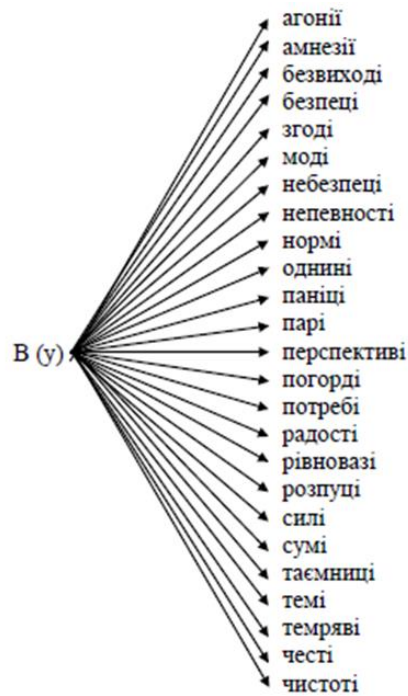
1) з елементами у формі іменників чоловічого роду місцевого відмінка однини:

Порівняйте вживання деяких із компонентів цієї моделі в наступних реченнях: *В ідеалі у серці повинна лишитися пуста* *В ідеалі ніщо не повинно вже мати значення..* (Ю. Іздрик)²; *Молодші чоловіки в умі рахували свої роки – чи ще для війни придатні, якби в разі чого?* (М. Матіос).

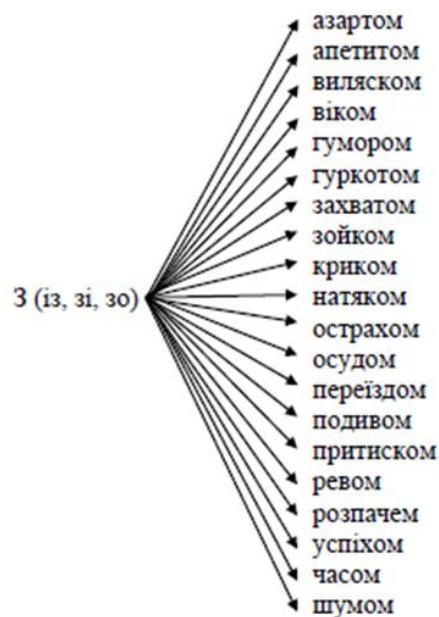
2) з елементами розщеплення з граматичними показниками іменників жіночого роду:

² Зберігаємо авторську пунктуацію.

Порівняйте реалізацію деяких прислівникових еквівалентів слова в контексті: *Вогонь браслети в агонії розкидає* (Ю. Мусаковська); *Між собою жили у згоді* (Н. Сняданко); *Скільки б часу не лишилось В сумі вийде тільки сум* (Ю. Іздрик).

Потужною є й двадцятиоднокомпонентна модель із двадцятикомпонентним розщепленням, утворена поєднанням початкового компонента з (*із, зі, зо*) з елементами розщеплення у формі орудного відмінка однини іменника чоловічого роду:

Порівняйте певні зазначені елементи в реалізації: *Так, ми знаємо, що вистава йшла з **успіхом** і публіка неодноразово вибухала оплесками* (Ю. Андрухович); *З **часом** реальні риси матері й бабушки майже цілковито змінилися на уявні, більш зручні та прийнятні* (Н. Сняданко).

Від попередньої наступна дев'ятнадцятикомпонентна з вісімнадцятикомпонентним розщепленням модель відрізняється показниками компонентів розщеплення, які мають ознаки не чоловічого, а жіночого роду:

Порівняйте реалізацію деяких наведених вище еквівалентів слова: *Я завжди з **підозрою** дивився на цього товариша – він був не рівня моєму хлопчикові* (Л. Дереш); *Цей медичний висновок вони сприйняли радше з **полегкістю*** (Ю. Андрухович); *Таких може бути й більше, але з **точністю** можемо стверджувати про одного* (Ю. Андрухович).

Отже, моделювання виявляється доволі перспективним методом для дослідження творення еквівалентів слова. У такий спосіб можна чіткіше, а що особливо важливо, об'єктивно простежити закономірності адвербіалізаційних процесів у сучасній українській

мові. Побудовані моделі підтверджують те, що еквіваленти слова не випадкове, а системне явище української мови.

Література

1. Карпіловська Євгенія. Зміни в структурі сучасної української мови та можливості їх моделювання. *Українська мова*. 2011. № 2. С. 3–18.
2. Лучик Алла Анатоліївна. Еквіваленти слова в українській і російській мовах : дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2001. 430 с.
3. Лучик Алла. Прислівникові еквіваленти слова в українській мові. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009. 166 с.
4. Рогожникова Р. П. Толковый словарь сочетаний, эквивалентных слову : около 1500 устойчивых сочетаний русского языка. Москва : Астрель ; АСТ, 2003. 416 с.

Джерела фактичного матеріалу

1. Андрухович Юрій. Коханці Юстиції : роман. Чернівці : Меридіан Черновіц, 2018. 304 с.
2. Брати Капранови. Забудь-річка : роман. Київ : Нора-Друк, 2016. 544 с.
3. Дереш Любко. Остання любов Асури Махараджа. Київ : Нора-Друк, 2012. 228 с.
4. Іздрік [Юрій]. Календар любові. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 425 [6] с.
5. Іздрік. Меланхолії. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 312 с.
6. Матіос Марія. Черевички Божої Матері: вирвана сторінка з буковинської саги : повість. Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2013. 208 с.
7. Мусаковська Юлія. Маски : збірка поезій. Київ : Смолоскип, 2011. 120 с. (Лауреати «Смолоскипа»).
8. Сняданко Наталка. Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма : роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. 544 с.